

DONAR COS A LA HISTORIA: LES EXPERIENCIES DE LES DONES (Segles XVI al XVIII).

Isabel Pérez i Molina

Introducció.

"La red sobre la que se teje el conocimiento histórico es la de la memoria que extiende sus hilos en el "vacío" de la amnesia. La amnesia y la memoria selectivas son en efecto la base de la relación que se da entre los seres humanos y su historia".(1)

D'aquest suggerent paràgraf de la historiadora italiana Annarita Buttafuoco hom pot fer derivar algunes conseqüències pel que respecte a la història de les dones, i també a la història de forma global.

D'una banda, la manipulació de l'amnèsia i memòria col·lectives, és a dir, la selecció del que s'ha considerat important i valuós del passat, ha contribuït a la legitimització d'un ordre social determinat, des del patriarcat a la societat de classes o el racisme imperialista. Les dones hem format part i hem col·laborat en la formació de la societat ara i sempre, i en canvi hem estat oblidades com a subjecte històric. Hem estat agents oblidats de la història.

Com ens recorda Gerda Lerner, fins fa relativament poc temps, la història ha estat escrita per homes. Ells han descrit i valorat la seva experiència i li han donat nom: "Història Universal".(2) En aquesta història només han estat incloses, com a exemple d'excepcionalitat, algunes "dones notables", tot destacant, però, la seva adequació als rols

¹.- A. BUTTAFUOCO, "Historia y memoria de sí. Feminismo e investigación histórica en Italia", dins GIULIA COLAIZZI (ed.), *Feminismo y teoría del discurso*, Madrid, 1990, pp. 47.

².- G. LERDER, *La creación del patriarcado*, Barcelona, 1990, pp. 20-21.

pre-establerts. Tot allò és conseqüència de l'exclusió de les dones de la tasca d'elaboració de símbols, filosofies, ciències i lleis.

D'altra banda, l'interès per la història deriva de la necessitat de cercar en la memòria de si, d'una o d'un mateix. Ens interessa el nostre passat personal en raó que ens ha dut al punt en què estem, i en la mida que tenim un passat personal ens interessem pel nostre passat col·lectiu, per la història. En interrogar-nos pel nostre propi passat nosaltres mateixes/os esdevenim subjecte històric. Però la història no és neutra, sinó que es basa en una selecció de dades del passat. El resultat depèn de l'escala de valors que prenguem en escollir la informació i dels interrogants que plantejem a les fonts. Depèn, per tant, de qui faci i qui recolzi la feina d'historiar. Per això la història de les dones com a tal neix impulsada pel moviment feminista. Les dones del moviment feminista esdevenen subjecte històric en la mida que han esdevingut subjecte polític. Subjecte i objecte es fusionen. Per això, en un començament l'interès es va centrar en la història del moviment feminista.

La marginació secular de les dones va comportar-ne l'exclusió de la història, i fins i tot l'ocultació mitjançant el menyspreu, la no valoració i per tant la invisibilitat d'allò femení. Invisibilitat que també s'ha aconseguit ignorant aquelles dones que no havien complert amb el rol establert per a elles. La reivindicació de la nostra condició d'éssers socials té com a conseqüència la recuperació de la nostra història, el saber i el conèixer que sempre hem estat agents de la història, que tenim un passat que contribueix a la formació de la nostra identitat. En aquest sentit, diu Gerda Lerner "La Historia de las mujeres es indispensable y básica para lograr la emancipación de la mujer".(3) En conseqüència, incloure les dones en el procés històric no significa únicament, tot i la seva importància, afegir la meitat de la humanitat en el discurs, sinó que és un fet que afecta a la humanitat en el seu conjunt, donat que en sexualitzar l'anàlisi es qüestiona la validesa dels models interpretatius existents, modifica la centralitat de les anàlisis hegemòniques, tot fent visible l'androcentrisme del discurs científic i històric tradicional, i condiciona la producció global de la història.(4)

³.- *Op. cit. up supra*, pp. 18.

⁴.- Gisela Bock afirma que "la historia de las mujeres no concierne a media humanidad únicamente sino a toda ella", i que no s'ha obviar la influència que pot tenir la història de les dones en la resta de temes històrics, doncs, com a conseqüència, els homes es fan visibles també com a éssers sexuals, oferint d'aquesta manera una nova perspectiva. Veure: G. BOCK, "La historia de las mujeres y la historia del género: aspectos de un debate internacional", dins *Historia*

Desenvolupament historiogràfic.

La història de les dones neix, doncs, impulsada per la segona onada del feminisme de finals dels anys seixanta i començaments dels setanta.⁵ Tot i això, des de *El segundo sexo* de Simone de Beauvoir (1949) fins als primers anys d'aquesta nova fase el moviment i les obres de moltes teòriques es van caracteritzar pel seu ahistoricisme lligat a un cert victimisme. Però la pròpia reflexió va dur a la necessitat de la recerca en el passat.

En el seu origen la història de les dones va agafar un impuls important als països anglosaxons, sobretot als EUA. Aquestes historiadores van veure que el sexe social o gènere era molt útil com a categoria històrica i van desenvolupar el que se'n diu història dels gèneres o teoria dels gèneres. La seva influència s'ha estès per altres països europeus, que, com França i Itàlia, han desenvolupat posteriorment mètodes i formulacions pròpies, com ara el pensament de la diferència sexual. De les formulacions que se'n deriven d'aquestes teories en parlaré més endavant.

La història de les dones elabora una nova metodologia i noves categories d'anàlisi conceptual a partir de l'aplicació dels conceptes elaborats pel pensament feminista als estudis històrics i també a partir de la influència dels nous corrents historiogràfics, com la història social i la història de les mentalitats. Comparteix, per exemple, amb la història social la interdisciplinarietat, i s'ha fixat especialment en la sociologia, l'antropologia, la psicologia o la sociolingüística.

Totes aquestes influències tenen una repercussió directa en l'evolució temàtica. En un començament, l'interès se centra en qüestions marcadament polítiques, com el sufragi, la participació de les dones en

Social, núm. 9, hivern 1991, p. 59. També sobre el significat i l'evolució de la història de les dones us remetem a l'article de M. CABRE, M. CARBONELL i M. RIVERA, "La història de les dones", dins *L'Avenç*, núm. 134, pp. 57-63.

⁵- En aquest fet coincideixen les historiadores i historiadors de diferents països. Veure: M. CABRE, M. CARBONELL, M. RIVERA, "La història...", p. 58; A. BUTTAFUOCO, "Historia y memoria..." pp. 54-58, per Itàlia; M. CARBONELL, M. NASH, M. RIVERA, "Storia delle donne in Spagna", dins *Quaderni Storici*, núm. 63, desembre 1986, pp. 997-998, per Espanya, també: M. NASH, "Dos décadas de historia de las mujeres en España: Una reconsideración", dins *Historia Social* núm. 9, hivern 1991, pp. 137-161; per França, A. FARGE, "L'histoire des femmes. Culture et pouvoirs des femmes: Essai d'historiographie", dins *Annales ESC*, núm. 2, març-abril 1986, pp. 272-273, recentment traduït al castellà dins *Historia Social*, núm. 9, pp. 79-101; pels EUA, J.W. SCOTT, "Diez años de historia de las mujeres en los EE.UU.", dins *Debats*, núm. 7, 1984, p. 82.

el moviment obrer, o bé en anàlisis econòmiques. Després es varia el punt de vista per tenir en compte aspectes com la vida quotidiana, la maternitat i el part, o les relacions entre dones. El lema del moviment feminista "el privat és polític" dóna una nova dimensió a aspectes fins llavors ignorats o menysvalorats i considerats com a naturals. Aquesta reorientació temàtica va rebre també la influència de la història social, que començava a interessar-se per temes més relacionats amb la quotidianitat, la marginalitat, etc.(6) Actualment s'han desenvolupat altres reflexions que, especialment a Itàlia i França, s'han centrat més en la filosofia, i han influït en l'interès per nous temes com el de la identitat i les subjectivitats femenines.

Plantejaments teòrics.

Cal destacar el desenvolupament de tres models interpretatius principals al llarg dels darrers vint anys. No són únics ni absoluts i poden ser fins i tot complementaris. Aquests models són: el feminisme materialista, la teoria dels gèneres i el pensament de la diferència sexual.(7)

Per començar, val a dir que tots tres parteixen d'alguns punts en comú. En primer lloc, com ja és de suposar, coincideixen a reivindicar el protagonisme de les dones a la història. Tots tres models parteixen de la base de què en una formació social donada, totes les dones tenen alguna cosa en comú al marge d'altres categories com la classe o l'ètnia. Aquests condicionaments no seran estàtics ni inamovibles, sinó que variaran segons les cultures i les èpoques. Les dones seran considerades i classificades per raó del seu sexe, i els estarà permès o prohibit de fer determinades accions per aquest motiu. I, a més a més, seran nobles, pageses, blanques o negres (no es nega la diversitat entre elles). Pels tres models el patriarcat és un sistema de dominació i subordinació de les dones que ha perdurat a través de les cultures i èpoques històriques, convivint amb els diferents modes de producció. Aquesta subordinació

⁶ Sobre la influència exercida per la història social en la història de les dones, veure: M. CABRE, M. CARBONELL, M. RIVERA, "La història...", p. 59; M. NASH, "Nuevas dimensiones en la historia de la mujer", dins M. NASH (ed.) *Presencia y protagonismo. Aspectos de la historia de la mujer*, Barcelona, 1984. En aquests darrers anys podem dir que ha hagut una influència recíproca.

⁷.- Aquests són els models que han desenvolupat un cos més compacte i coherent, i que han tingut més impacte en els estudis de les dones, i especialment a la història. Veure. M. CABRE, M. CARBONELL, M. RIVERA, "La història...", pp. 60-62.

no té relació amb la biologia, ni amb la força ni amb la reproducció. Les diferències físiques no són determinants, sinó que són reelaborades i rellegides en termes culturals, i aquesta relectura ha legitimat i facilitat la subordinació. El patriarcat és un sistema històric i per tant pot tenir un final en la història.⁽⁸⁾

A partir d'aquests models i d'altres contribucions no sistematitzades en cap model concret, s'han elaborat els conceptes específics més rellevants que s'apliquen a la història de les dones. D'entre ells cal destacar el concepte de patriarcat. Aquest és un dels conceptes més utilitzats per a explicar el sistema social que oprimeix i subordina les dones. El patriarcat, no considerat en la seva definició limitada i tradicional derivada de les lleis gregues i romanes, sinó en un sentit més ampli és, segons Gerda Lerner "la manifestación y la institucionalización del dominio masculino sobre las mujeres y los niños de la familia y la ampliación de ese dominio masculino sobre las mujeres a la sociedad en general. Ello implica que los hombres tienen el poder en todas las instituciones importantes de la sociedad en general y que se priva a las mujeres de acceder a él. No implica que las mujeres no tengan ningún tipo de poder o que se las haya privado por completo de derechos, influencia y recursos". Aquest concepte va originar un debat ampli entre les pensadores feministes. Sheila Rowbotham l'ha criticat argumentant que es tracta d'un concepte rígid, que no permet el canvi social: "...la palabra patriarcado denota sus problemas propios. Denota una forma universal e histórica de opresión que nos devuelve a la biología y de esta manera oscurece la necesidad de reconocer no sólo las diferencias biológicas, sino también la multiplicidad de maneras en que las sociedades han definido el género". Tanmateix la majoria d'autores no recolzen aquesta opinió i pensen que és un concepte útil per explicar la subordinació de les dones en les societats històriques.⁽⁹⁾

⁸- Sobre la construcció cultural del cos femení veure: M. RIVERA, *Textos y espacios de mujeres*, Barcelona, 1990, especialment el capítol dedicat a Trótula, pp. 105-130. També: S. R. SULEIMAN (ed.), *The Female Body in Western Culture*, Cambridge, 1989.

⁹- G. LERNER, *La creación ...*, p. 23, S. ROWBOTHAM, "Lo malo del patriarcado", dins R. Samuel (ed.), *Historia popular y teoría socialista*, Barcelona, 1984, p. 249; M. CABRE, M. CARBONELL, M. RIVERA, "La història...", pp. 59-60.

Dos conceptes que han tingut prou ressò són els de política sexual i contracte sexual. El terme de "política sexual" ha estat encunyat per Kate Millet per referir-se a les relacions de poder que s'estableixen entre les persones per raó del sexe, ara i en totes les societats històriques. Es una relació política perquè s'estableixen per dret de neixement relacions de dominació/subordinació en detriment de les dones. L'autora afirma que el sistema resultant és més sòlid i més rigorós que l'estratificació en classes socials. D'altra banda, Carole Pateman parla d'un contracte sexual previ al contracte social. El concepte de contracte sexual és bàsic per a la història de les dones i es desenvolupa en els anys vuitanta. Segons definició de l'autora, es tracta d'un pacte entre homes per distribuir-se la capacitat reproductiva de les dones. Aquesta distribució es materialitza en els sistemes de parentiu amb la institucionalització de la família heterosexual. Les dones no operariem mai en condicions de llibertat perquè per fer-ho caldria tenir un domini ple de l'objecte contractat, el cos femení. Aquest domini no ha existit mai en les societats patriarcals i per tant la nostra capacitat de contractar es veu molt limitada.⁽¹⁰⁾

A més d'aquests conceptes claus, una de les formulacions teòriques aplicades a la història més interessants és la teoria dels renaixements. Es tracta d'una teoria sobre el procés històric elaborada per Joan Kelly, historiadora que ha fet estudis sobre com afectà el Renaixement a les dones. Segons aquesta teoria els períodes considerats tradicionalment de progrés social constitueixen, en general, períodes de pèrdua d'estatus per les dones, i en especial per les dones de la classe social que protagonitza el suposat moviment de progrés. Els exemples són prou coneguts: l'Atenes clàssica, el Renaixement o la revolució francesa.⁽¹¹⁾ Aquesta teoria, juntament amb la poca adequació dels períodes històrics establerts per la historiografia per estudiar els cicles de vida de les dones i els seus ritmes de canvi han dut a un qüestionament de la periodització tradicional. Qualsevol periodització és arbitrària i excloent. Les estructures socials tenen ritmes de canvi diferents: la política, la producció, la reproducció, la demografia, etc. Qualsevol model deixa fora, de vegades de manera total, una part dels col·lectius socials. La història s'ha periodificat sense tenir en compte les experiències de les dones, que han estat sistemàticament considerades com a irrellevants.

¹⁰- K. MILLET, *Sexual Politics*, Londres, 1971; C. PATEMAN, *The Sexual Contract*, Cambridge, 1988.

¹¹- J. KELLY-GADOL, "Did Women have a Renaissance?", dins *Women, History and Theory*, Chicago, 1984, pp. 19-50.

El feminisme materialista.

El feminisme materialista parteix de l'anàlisi marxista, del materialisme històric. Les feministes materialistes són feministes marxistes que no troben en el sistema ideològic del marxisme ortodox l'explicació de la discriminació sexual i la busquen utilitzant i adaptant els seus conceptes i la seva base dialèctica a les relacions entre homes i dones. La base última de l'opressió es troba, per tant, en la vida material, en l'explotació específica que pateixen les dones de qualsevol classe social.

Per al feminisme materialista les relacions entre marit i muller són relacions de producció desiguals en què la muller realitza uns determinats serveis (treball domèstic i reproducció) a canvi de la manutenció, a la vegada que es troba exclosa del sistema de transmissió del patrimoni. La dona entra en aquestes relacions per mitjà del contracte matrimonial. El marit s'apropia, doncs, del treball de la muller de manera que s'estableixen unes relacions de classe. D'aquí s'arriba al concepte de les dones com a classe social i econòmica. Aquest sistema, el mode de producció domèstic, funciona en connexió amb el sistema capitalista i ha funcionat paral·lelament a d'altres modes de producció. Això significa que les dones tindrien una doble adscripció de classe, en tant que l'explotació específica a què estarien sotmeses com a tals, i per pertànyer al mateix sector social que els homes de la seva família. Al contrari del que deia Engels, per a autores com Christine Delphy les relacions de parentiu no són relacions de solidaritat sinó d'explotació. Per tant les relacions entre homes i dones són relacions socials desiguals que comporten tensió, enfrontament, conflicte.

Christine Delphy, a qui devem el concepte de mode de producció domèstic, i Lidia Falcón són les teòriques més conegudes. Per a Lidia Falcón l'explotació de les dones es materialitza en el treball domèstic, la reproducció i la sexualitat.

Aquesta teoria ha comportat molta polèmica, especialment pel que es refereix a la consideració de les dones com a classe social. També s'ha criticat la traslació gairebé mimètica del sistema conceptual marxista a les relacions entre dones i homes. Tot i això, malgrat la crítica, i que l'aplicació exclusiva d'aquest model pot resultar insuficient, ha fet aportacions importants. Els estudis actuals sobre el treball domèstic han avançat gràcies a l'anàlisi feta per les autores materialistes. Van reconèixer de manera clara que en tota relació desigual, com ara la relació entre homes i dones, existeix sempre un element de tensió. No veuen la família com una unitat orgànica sinó composta per elements diferenciats amb interessos i possibilitats també diferenciades. La divisió

sexual del treball no és natural, per la qual cosa prefereixen parlar de divisió social del treball per raó del sexe.(12)

La teoria dels gèneres.

La teoria dels gèneres, de marcada interdisciplinarietat, ha rebut influències de la biologia, l'antropologia, la sociologia i la psicoanàlisi lacaniana, especialment quant es refereix a la diferenciació entre trets sexuals físics i trets sexuals socials, és a dir, el sexe biològic i el sexe social.

El gènere és aquí un principi bàsic de la vertebració social. En el sistema de gèneres, que existeix a totes les societats i és previ a altres diferenciacions com la classe o la raça, les relacions entre homes i dones impliquen desigualtats polítiques, econòmiques i socials en detriment d'aquestes. El gènere és una construcció social que configura dos rols diferenciats segons el sexe, essent el paper de les dones subordinat al dels homes. Es a dir, va íntimament lligat al principi de jerarquia. Podem comprovar, per exemple, una política diferenciada segons el gènere, diferents lleis, fetes per homes i favorables als homes (com la legislació històrica sobre l'adulteri), normes sobre el control de la població que es tradueixen en un control sobre el cos femení.

Tot i que no abandona aspectes com la relació de les dones entre si, la teoria dels gèneres emfasitza sobretot l'aspecte relacional i reivindica la utilització del gènere com a categoria històrica imprescindible per a realitzar qualsevol tipus de recerca. També és important per a aquesta teoria la distinció entre gènere i sexe. El gènere és una categoria social que implica una organització desigual de la societat segons el sexe i discriminatòria per a les dones (sexe social). El sexe faria referència a les diferències biològiques, sense cap relació amb allò social (sexe biològic). La identitat femenina i masculina es transmet en el procés cultural.(13)

¹².- Sobre aquesta teoria veure: C. DELPHY, *Por un feminismo materialista*, Barcelona, 1985. L'autora aplega i a la vegada formula la seva teoria a partir d'estudiar les formes actuals de transmissió del patrimoni a França: "Modo de producción doméstico y feminismo materialista", dins DD. AA., *Mujeres, ciencia y práctica política*, Madrid, 1987. De L. FALCON, veure *La razón feminista*, Barcelona, 1981

¹³.- Tanmateix Gisela Bock pensa que la dicotomia sexe/gènere és empírica i analíticament falsa, i que simplement s'ha de prescindir de la biologia que redueix el sexe a una categoria biològica i utilitzar el gènere d'una manera més extensa. Veure: G. BOCK, "La historia de las mujeres...", pp. 60-67.

No hi ha un únic model genèric masculí i femení, tot i que tots ells tenen punts en comú. Per a les autores més representatives d'aquesta teoria, com Joan W. Scott, Joan Kelly i d'altres, els factors classe social i gènere estan interrelacionats. No es pot analitzar la classe al marge del gènere, i a la vegada el fet que les dones pertanyin a classes socials diferents estructura el significat que el gènere té per a elles, donant lloc a diferències en la construcció dels models de gènere. D'altra banda hi ha societats amb més de dos gèneres com el poble pokot de Kènia, en què existeix una posició intermèdia anomenada sererr o el poble navajo on hi ha els/les nadles. En el primer cas les persones sererr no són acceptades per la comunitat i en el segon cas les persones nadles gaudeixen de privilegis especials.⁽¹⁴⁾

Tot i que la teoria dels gèneres és un model interpretatiu útil, té el límit de no ultrapassar l'aspecte relacional, la qual cosa obstaculitza l'estudi de genealogies femenines i de les relacions entre dones, donat que no prescindeix mai del referent masculí i resulta insuficient.

El pensament de la diferència sexual.

Es la teoria més nova. S'ha anat construint a Europa, especialment a Itàlia i França, en els darrers 15 o 20 anys, però encara no s'ha introduït de manera important en els estudis acadèmics.

Les bases d'aquesta teoria es troben en la teoria psicoanalítica, especialment en Jacques Lacan, i en el moviment feminista, sobretot arran de la seva evolució a Itàlia, des dels primers grups d'autoconsciència fins ara. De Lacan ha recollit la definició d'una identitat femenina independent dels processos que intervenen en la formació de la identitat masculina, donant més importància al contacte amb la mare que al fet de tenir o no penis. També ha recollit el fet que la identitat de gèneres no és clara sinó que està en construcció permanent. El que és el cos femení i allò femení l'hem de decidir les dones. Es dóna importància al llenguatge com a sistema simbòlic i d'expressió del món.

¹⁴.- Sobre les relacions entre classe i gènere veure: J. W. SCOTT, "Sobre el llenguatge, el gènere y la historia de la clase obrera", dins *Historia Social* núm. 4, primavera-estiu 1989, pp. 81-98; també L. BENERIA, G. SEN, "Desigualdades de clase y género y el rol de la mujer en el desarrollo económico: implicaciones teóricas y prácticas", dins *Mientras Tanto* núm. 15, pp. 91-113. Sobre l'existència de dos o més gèneres en diferents societats veure: M. J. IZQUIERDO, *Las, los, les (lis, lus). El sistema sexolgénero y la mujer como sujeto de transformación social*, Barcelona, 1985, pp. 28-36.

Del moviment feminista ha recollit la necessitat de fer les dones protagonistes del discurs científic i filosòfic i ha esdevingut alhora base d'una part del feminisme polític a Itàlia.

Les seves teòriques més importants estan més relacionades amb la filosofia que amb la història. La psicòloga Luce Irigaray fa una crítica des de dins de la teoria psicoanalítica, revisant les teories de Freud sobre la formació de la identitat sexual femenina, i qüestiona les bases sobre les quals s'origina la filosofia clàssica i racionalista. Luisa Muraro, filòsofa i historiadora, pertany al grup Diotima de Milà, que ha desenvolupat els conceptes més importants d'aquest pensament.

El pensament de la diferència sexual parteix de la necessitat de sexualitzar l'anàlisi. El nostre cos és un cos sexual. Per ser visibles hem de modificar l'anàlisi des del cos sexual femení. Entenen que les relacions socials i el discurs que se'n deriva no és neutre sinó que es tracta d'un discurs sexual masculí, que identifica sexualitat masculina amb sexualitat humana. Dóna molta importància al cos femení i al desig femení. La diferència és també una experiència física, que marca no solament el que hi ha de diferent entre homes i dones sinó la diversitat entre les dones.

Un altre concepte important d'aquest pensament és el de genealogia materna. Ens hem d'apropar al passat buscant genealogies femenines. Per això dóna menys importància als aspectes relacionals i centra les seves anàlisis en experiències de dones. Aquest fet es vincula amb la necessitat d'establir mediacions femenines que ens ajudin a la construcció de la nostra identitat i a estar en el món des de l'ésser dona. Al mateix temps es nega, doncs, l'homologació amb l'altre sexe, que ens manté en una situació de subordinació, tot i que més subtil.⁽¹⁵⁾

S'ha acusat al pensament de la diferència sexual d'essencialista, per la importància que se li dóna al cos. A això les seves teòriques responen dient que el cos és també una construcció cultural. Des del pensament de la diferència sexual es proposa crear a partir de mediacions femenines allò femení, la construcció pròpia de l'ésser dona.⁽¹⁶⁾

¹⁵. - Sobre el pensament de la diferència sexual veure: LLIBRERIA DE DONES DE MILA, *No creas tener derechos*, Madrid, 1991. Sobre la genealogia materna i la seva aplicació històrica veure: L. MURARO, *L'ordine simbolico della madre*, Roma, 1991; també de la mateixa autora, "Hacer política, escribir historia", dins *Duoda. Papers de treball*, núm. 2, pp. 87-97; M. RIVERA, *Textos y espacios...*, especialment el capítol dedicat a Christine de Pizan, pp. 179-207.

¹⁶. - Per Teresa de Lauretis la concepció de la diferència sexual proposada per les autores italianes "es menos una visión esencialista -biológica o metafísica- que un análisis materialista histórico del "estado de emergencia" en el que vivimos como

Les dones a la historiografia moderna.

El desenvolupament dels estudis sobre les dones a l'Edat Moderna va ser en el seu origen paral·lel a les repercussions de la història social. Tanmateix, els estudis de Natalie Z. Davis sobre la cultura popular, el treball i el paper de les dones en la societat del segle XVI van constituir un avanç important en la recerca sobre les dones a l'Edat Moderna. Aquestes influències van constituir un punt de referència pels estudis sobre la marginalitat, la família o els gremis. En estudiar l'evolució a l'estat espanyol de la història de les dones en aquest període, aquestes referències hi són clarament reflexades.⁽¹⁷⁾

Tanmateix, van ser els treballs d'una altra historiadora nord-americana, Joan Kelly, els que van tenir una repercussió més àmplia, no només per la història de les dones a l'Edat Moderna, sinó per la història de les dones en general. Els seus estudis sobre el Renaixement, dels que ja n'he parlat, qüestionaren la mateixa divisió en edats feta per la historiografia i demostrava que la història de les dones no ha tingut una evolució paral·lela a la història dels homes, que marca els ritmes i també els conceptes de la historiografia acadèmica.

L'estudi de la història de les dones a l'Edat Moderna ha aconseguit un desenvolupament considerable en aquests darrers anys, tant en els països anglosaxons, els Estats Units i Gran Bretanya, com a la resta d'Europa, especialment a França i Itàlia. Tot fent un repàs no exhaustiu, d'entre la historiografia anglosaxona cal destacar, a més de les historiadores citades, els noms d'Olwen Hufton, i els seus treballs sobre pobresa, família i dones sense homes en el segle XVIII, l'estudi de Elizabeth Fox-Genovese sobre les dones a la Il·lustració, o el de Louise A. Tilly i Joan W. Scott, sobre el treball de les dones, entre l'Antic Règim i l'època contemporània. A França Arlette Farge ha estudiat la cultura femenina i la vida quotidiana a París en el segle XVIII, i Martine Segalen, tot i que el seu treball se centra en el matrimoni rural en el segle XIX, dóna múltiples referències que es remonten a l'època moderna. Pel que fa a Itàlia, Sandra Cavallo i Lucia Ferrante han fet estudis sobre el concepte de l'honor, mentre que Daniela Lombardi dóna llum a les diferències entre homes i dones front a la

feministas". Veure: T. DE LAURETIS, "La esencia del triángulo, o tomarse en serio el riesgo del esencialismo: teoría feminista en Italia, los E.U.A. y Gran Bretaña", dins *Debate feminista*, any I, volum II, 1990, p. 108.

¹⁷ - L'obra d'Edward P. Thompson va esdevenir un primer antecedent a l'igual que els treballs de Michel Vovelle. N. Z. DAVIS, *Les cultures du peuple. Rituelles, savoirs et résistances au XVIIIème siècle*, París, 1979.

pobresa, i Luisa Acatti interpreta el significat de les imatges religioses, com la de la Verge i el nen.(18)

El ventall de temes és ja prou ampli. Endemés dels ja citats són interessants els estudis que s'han fet sobre la prostitució, la violència sexual i familiar, la maternitat, la religiositat, la biografia, la castedat, etc. Finalment, una part d'aquests esforços s'han vist materialitzats en dos intents de realitzar una obra general sobre la història de les dones que intentés donar una visió de conjunt del que s'ha fet fins ara, i que recentment han estat traduïdes al castellà. Una d'elles és la dirigida per Georges Duby, que segueix les pautes a l'ús d'aquest tipus d'obres, i compta amb la participació d'historiadors i historiadores reconeguts de França i altres països. L'altra iniciativa, duta a terme per Bonnie S. Anderson i Judith P. Zinser, té l'atractiu afegit de donar una proposta atrevida i interessant de tractament dels temes que intenta trencar amb la divisió en períodes tradicional. Ambdues dediquen una part a la història de les dones en el país que és editat.(19)

¹⁸. - O. HUFTON, *The Poor of Eighteenth-Century France*, Oxford, 1974; E. FOX-GENOVESE, "Women and the Enlightenment" dins DD.AA., *Become Visible. Women in European History*, Boston, 1987, pp. 251-277; L.A. TILLY, J.W. SCOTT, *Work and Family*, Nova York, 1987; A. FARGE, *La vie fragile. Violence, savoirs et solidarités a Paris au XVIIIème siècle*, Paris, 1986; M. SEGALÉN, *Mari et femme dans la société paysanne*, Paris, 1980; S. CAVALLLO, "Assistenza femminile e tutela dell'onore nella Torino del XVIII secolo", dins *Annali della Fondazione Luigi Einaudi*, núm. 14, 1980, pp. 127-155; L. FERRANTE, "L'onore ritrovato. Donne nella casa del soccorso di S. Paolo a Bologna (sec. XVI-XVII)", dins *Quaderni Storici*, núm. 53, agost 1983, pp. 499-523; D. LOMBARDI, *Poverta maschile, poverta femminile. L'Ospedale dei Mendicanti nella Firenze dei Medici*, Bolònia, 1988; L. ACATTI, "Il furto del desiderio. Relazione sociali nell'Europa cattolica del XVII secolo: alcune ipotesi", dins *Memoria* núm. 7, setembre 1983, pp. 7-18. També: "En busca de las diversidades perdidas. Conceptos anglosajones y madres mediterráneas", dins *Duoda. Papers de treball*, núm. 2, desembre 1991, pp. 15-43.

¹⁹. - Entre d'altres: A. CORBIN, *Donne di piacere*, Milà, 1985; DD.AA., "Parto e maternità. Momenti della biografia femminile", dins *Quaderni Storici*, núm. 44, 1980; Y. KNIBIEHLER, C. FOUQUET, *L'histoire des mères du moyen-âge a nos jours*, Paris, 1980; V. FIELDS (Ed.), *Women As Mothers in Pre-Industrial England*, Nova York, 1990; A. CLARK, *Women's Silence. Men's Violence. Sexual Assault in England, 1770-1845*, Londres i Nova York, 1987; L. GORDON, *Heroes of Their Own Lives. The Politics and History of Family Violence*, Nova York, 1988; A. SCATTIGNO, "Carissimo figliolo in Cristo. Direzione spirituale e mediazione sociale nell'epistolario di Caterina di Ricci (1542-1590)" dins DD.AA., *Ragnatelle di rapporti. Patronage e rete di relazione nella storia delle donne*, Torí, 1988; E. LEITES, *La invención de la mujer casta*, Madrid, 1990; G. DUBY (ed.), *Historia*

Pel que fa a l'estat espanyol, també hi ha hagut creixement, però menor en relació a altres països europeus, i també menor en relació a altres períodes que, com és l'època medieval i contemporània, han produït un major nombre de publicacions i de tesis doctorals i de llicenciatura. Tot i això, l'existència de seminaris d'estudis de les dones a moltes universitats espanyoles, que han donat lloc a associacions com AUDEM (Asociación Universitaria de Estudios de la Mujer), han esdevingut una plataforma pel desenvolupament de la història de les dones a l'Edat Moderna. Fruit d'aquests esforços són els seminaris i trobades que es realitzen cada any. El "Seminario de Estudios de la Mujer de la Universidad Autónoma de Madrid" organitza periòdicament les "Jornadas de Investigación Interdisciplinaria", entre les que hem de fer referència, pel que fa al període que ens interessa, les II Jornades, dedicades a la història de les dones en els períodes modern i contemporani. Les IV Jornades porten a debat la relació entre normes jurídiques i condició social de les dones. Aquí cal destacar l'article de M. Victòria López-Cordón i Valentina Fernández Vargas, i el de Ellen. G. Friedman. En les VII Jornades, titulades "De la investigació a la docència", Isabel Morant fa un aproximació a la historiografia sobre la família i el matrimoni a l'Antic Règim. Aquesta autora coordina els projectes sobre el període modern en la Universitat de València. D'altra banda, s'han celebrat a Granada i Málaga respectivament, el I i II "Encuentro Interdisciplinar de Estudios de la Mujer en Andalucía", i l'any 1990 va tenir lloc a Granada la trobada "Nuevas voces, nuevas miradas. Fuentes para la historia de las mujeres en la Edad Media y la Edad Moderna". El monacat femení en Espanya, Portugal i Amèrica des de 1492 fins ara ha estat el tema del Congrés Internacional de Lleó, celebrat enguany.⁽²⁰⁾

Les matèries que s'han tractat són diverses, i de vegades molt localitzades, essent difícil encara arribar a conclusions globals sobre temes i períodes. A més dels citats, són interessants els estudis de Mariló Vigil, sobre la vida de les dones en els segles XVI i XVII, els d'Isabel

de las mujeres, Barcelona, 1992; B. S. ANDERSON, JUDITH P. ZINSER, *Historia de las mujeres. Una historia propia*, Barcelona, 1992.

²⁰.- V. FERNANDEZ VARGAS, M.V. LOPEZ-CORDON, "Mujer y régimen jurídico en el Antiguo Régimen: Una realidad disociada", dins DD.AA., *Ordenamiento jurídico y realidad social de las mujeres*, Madrid, 1986, pp. 13-40; E. G. FRIEDMAN, "El estatus jurídico de la mujer castellana durante el Antiguo Régimen", dins *Ordenamiento jurídico...*, pp. 41-54; I. MORANT, "Familia, amor y matrimonio. Un ensayo de historiografía", dins DD.AA., *Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia*, Madrid, 1991.

Testón, sobre el matrimoni a Extremadura, els de M. Teresa López Beltrán, sobre la prostitució a Màlaga, els de Patricia Fernández Quintanilla, sobre les dones a la Il·lustració, o els de Elena Sánchez Ortega, que utilitza fonts literàries per apropiarse a la religió i també a la persistència de mites clàssics entorn a la imatge de les dones com a font del mal. La italiana Rossa Rossi ha realitzat una biografia molt suggerent sobre Teresa de Jesús que desmitifica les hagiografies tradicionals.(21)

Respecte a Catalunya, cal destacar la tasca feta fins ara pel C.I.H.D. (Centre d'Investigació Històrica de la Dona) de la Universitat de Barcelona, que l'any 1987 va iniciar un curs de Postgrau en història de les dones, i que a partir de l'any següent es va convertir en un curs de màster interdisciplinari d'estudis de les dones, en dos anys. Es l'únic centre de l'estat que realitza un màster d'aquestes característiques. En aquests cursos la professora Montserrat Carbonell imparteix una assignatura d'història moderna.

D'altra banda, el grup d'història de les dones del Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar es dedica a la recerca i té varies tesis doctorals en curs. El seu treball s'ha materialitzat en un dossier sobre les dones a Catalunya en la revista *L'Avenç*, i en l'organització del seminari "Les dones a l'Europa Moderna", en el mes d'octubre de 1991.

Fins al moment hi ha realitzades algunes tesis de llicenciatura, com la de Dolors Ricart, sobre el discurs eclesiàstic entorn les dones en el segle XVIII a Catalunya. Antonio Gil ha estudiat els processos de separació matrimonial entre 1565 i 1650. Finalment Marta Vicente s'ha fixat en la situació de les dones en els gremis de Barcelona en el segle XVIII.(22)

²¹. - M. VIGIL, *La vida de las mujeres en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 1986; I. TESTON, *Amor, sexo y matrimonio en Extremadura*, Badajoz, 1985; M. T. LOPEZ BELTRAN, *La prostitución en el reino de Granada en época de los Reyes Católicos: el caso de Málaga (1487-1516)*, Málaga, 1985; P. FERNANDEZ QUINTANILLA, *La mujer ilustrada en la España del siglo XVIII*, Madrid, 1981; E. SANCHEZ ORTEGA, "La mujer como fuente de mal; el maleficio", dins *Manuscrits* núm. 9, 1991, pp. 41-81; R. ROSSI, *Teresa de Avila*, Barcelona, 1984.

²². - Algunes de les investigadores del C.I.H.D. i del grup de història de les dones del Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar van participar en l'elaboració del llibre DD.AA., *Més enllà del silenci. Les dones a la història de Catalunya*, Barcelona, 1988. Vegeu també el dossier "Les dones a l'Antic Règim. Imatge i realitat" dins *L'Avenç*, núm. 142, novembre 1990, pp. 29-55. Un antecedent d'aquest dossier, però amb participacions més diverses és "Historia de una marginación. La mujer en España" dins *Historia 16*, núm. 145, maig 1988, pp. 21-

Podem dir que lentament, la història de les dones a l'època moderna es va consolidant, tot i que encara hi ha molts buits historiogràfics. La discussió teòrica i metodològica en el nostre país no ha estat tan intensa com a Itàlia o França, la qual cosa és, en part, conseqüència, de la precarietat amb la que s'ha treballat i a les dificultats per introduir la nostra disciplina a les universitats. Tot i això es tracta d'una línia de recerca potent, que s'està obrint camí, i que encara té molt a dir i a aportar.

BIBLIOGRAFIA

AMELANG, J., NASH, M. (Ed.), *Historia y género: Las mujeres en la Europa moderna y contemporánea*, València, Alfons el Magnànim, 1990.

DAVIS, N.Z., *Les cultures du peuple. Rituelles, savoirs et résistances au XVIIIème siècle*, Paris, Aubier, 1979.

DELPHY, C., *Por un feminismo materialista*, Barcelona, LaSal, 1985.

DIOTIMA, *Il pensiero della differenza sessuale*, Milà, Tartaruga, 1990.

FIELDS (Ed.), *Women As Mothers in Pre-Industrial England*, Nova York, Routledge, 1990.

HANAWALT, B. A., *Women in Work in Pre-Industrial Europe*, Bloomington, Indiana University Press, 1986.

KELLY, J., *Women, History and Theory*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984.

LERNER, G., *La creación del patriarcado*, Barcelona, Crítica, 1990.

LLIBRERIA DE DONES DE MILA, *No creas tener derechos*, Madrid, Ed. Horas y Horas, 1991.

98. Quant a les tesis de llicenciatura, vegeu: D. RICART, *El discurs eclesiàstic al voltant del món femení a la Catalunya del segle XVIII*, Universitat de Barcelona, 1986; A. GIL, *El matrimonio catalán entre 1565 y 1650: Régimen jurídico y fracaso conyugal en la diócesis de Barcelona*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1984; M. VICENTE, *Les dones en els gremis a la Barcelona dels segles XVII i XVIII*, Universitat de Barcelona, 1990.

PERRY, M. E., *Gender and Disorder in Early Modern Seville*, Princeton i Nova Jersey, Princeton University Press, 1990.

PRIOR, M., *Women in English Society (1500-1800)*, Londres i Nova York, Methuen, 1985.

TILLY, L.A., SCOTT, J.W., *Work and Family*, Nova York, Methuen, 1987.

DD.AA., *Ordenamiento jurídico y realidad social de las mujeres*, Madrid, Seminario de Estudios de la Mujer de la Universidad Autónoma de Madrid, 1986.

DD.AA., *Ragnatelle di rapporti. Patronage e rette di relazione nella storia delle donne*, Torí, Rosenberg & Sellier, 1988.

DD.AA., *Més enllà del silenci. Les dones a la Història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1988.

ISABEL PEREZ I MOLINA

Llicenciada en Història. U. B.

Centre d'Història Moderna "Pierre Vilar"

Resumen: *La autora desarrolla los rasgos historiográficos más sobresalientes en la evolución de la historia de las mujeres, poniendo especial énfasis en el desarrollo de los estudios dedicados a la Epoca Moderna.*

Summary: *The author unfolds the most relevant historiographic features in the evolution of women's history, emphasizing the development of studies devoted to the Modern Age.*